

DANS PERFORMANSLARINDA ÜLKÜSEL SUNUMUN VE İZLEYİCİDE DOYUMUN YAKALANMASI AŞAMASINDA İLETİŞİMİN ÖNEMİ

Kamile Perçin AĞÜL¹

Özet

Sanatsal değeri taşıyan, özgün yaratıcı güçle ifade bulmuş bedensel görüntülerin, sahne tasarımıyla bütünleşmesi sunumun niteliğini arttıracaktır. Bu aşamada en önemli etki, izleyicinin daha çok duyusuna ve duygusuna seslenerek sağlanabilecektir. Böylelikle izleyiciyle kurulan iletişimi güçlendirebilmek adına hem sunumda hedeflenen ülküye ulaşılmış hem de izleyicinin doyumunu yakalayabilme olasılığı yükseltilmiş olacaktır.

Abstract

Integration of stage design and originally created corporeal images having artistic value should increase of the quality of the presentation. At that stage, the most important effect should be attained by addressing to the sensations and feelings of the audience. Therefore, communication with the audience should be strengthened. The objected goal of the presentation should be attained and the audience's satisfaction prospect should be heightened.

Anahtar Sözcükler: Dans, Dans ve İletişim, Duyusal ve Duygusal Etmenler, Görsel Etmenler, İşitsel Etmenler

Giriş

Evrensel bir dil olan dans; bireyin, müzik-ritim birlikteliğine bedeni aracılığıyla eşlik etmesi sonucu oluşagelmıştır. Müzik ve ritim bireşimini bedenin de dans yoluyla sergileme olanağı bulan bireye sunulmuş olan gerçekte, yeni bir bedensel anlatımın bulgulanmasıdır. Böylece birey, sözlü iletişim yoluyla kurduğu iletişim olanaklarına, bedeninin tüm devinimlerini bilinçli kullanımla yeniden biçimlendirebilecek ve beden dilini kumanda edebilme yetisi edinebilecektir. Bu aşamada beden bulgulanmasının yanında iç dünya ile kurulan yoğun iletişim, toplumsal iletişime olumlu getiriler kazandırabilecektir. Sanat sınırlarında yoğunlaşılacak bedensel anlatım, bireyin hem fiziksel hem ruhsal donanımının farkındalığını oluşturabilecek hem de güzelduyusal(estetik) algı yeteneğinin gelişimine olanak tanıyabilecektir.

Toplumsal yaşamın vazgeçilmezi iletişim, sahne performansları söz konusu olduğu durumlarda da “bir taraftan öbür tarafa bir bilginin, bir duygunun, bir düşüncenin aktarımı”[1] ereğiyle varlık göstermektedir. İletişim dili konu edildiğinde nasıl beden olgusu önem kazanıyorsa, beden dili konu edildiğinde de dans olgusu önem kazanmaktadır. Birbirlerine güçlü bağlarla bağlı dans ve iletişim olguları ilk insana kadar uzanmaktadır.

“İnsanoğlunun varoluşundan bu yana doğayla başa çıkma aşamasında yoğunlukla kullandığı bedeni ve duygularının bileşeni olan dans yoluyla kendini anlatımı, tarihin ve ekinin taşıyıcılığını üstlenmiş ve gerçek anlamda insanoğlunun yaşam mücadelesinin bir sonucu olarak oluşumunu tamamlamıştır. Bir tür sözsüz iletişim modeli olarak değerlendirilebilen dans, bedensel bir anlatımdır. İlk olarak insanoğlunun tanrısal güçlerden yardım beklentisi gereksinimi sonucu, tanrıyla iletişim aracı olarak kullanılmış, ilk çağın sonlarında bu ayinsel içeriğinden sıyrılarak, estetiğin ön plana çıktığı yeni bir olgu olarak rol almıştır tarih sahnesinde. Bu rol, insanoğlunun zaman içerisinde sahip olduğu bedensel anlatım olanaklarının keşfiyle daha da geliştirilebilmiş ve sanatsal bir içerik kazanabilmiştir. İşte bu noktada hareket yoluyla kurulan iletişim yani beden dili kullanımı yani dans, insanoğlunun iletişimini

¹ İstanbul Kültür Üniversitesi, Sanat Yönetimi Bölümü, 34156 Ataköy / İstanbul

sağlayan önemli bir rol üstlenmiştir. Danslı anlatım yoluyla iletişimlerini güçlendiren insanoğlu için bu kullanım, dilin keşfinden önce vazgeçilmez iletişim kaynağı olmuştur.” [2].

İnsanlık tarihinin ortak ekinel mirası sayılabilen dans gerçekte bir iletişim zinciridir ve bu zincirin her bir halkası bireyin farklı olgularla olan iletişimini simgeler. Dansın yapısına göre de farklılık gösteren iletişim türlerinin yoğun olarak bir arada yaşandığı kimi danslar hem dansçının kişi içi iletişimini, hem müzik çatısı altında ritimle gizli iletişimini, hem eşi ile olan iletişimini, hem grup ile olan iletişimini, hem de izleyiciyle ve hatta zemin ya da dans ayakkabısıyla iletişimlerini bile içermektedir. Bu üstesinden gelinmeyi bekleyen iletişimler trafiğinin yoğunluğu ise, hedeflenen başarıya ulaşabilmenin güçlüğünü açıkça sergileyebilmektedir. Ancak, sözkonusu iletişimler zincirinin başarıyla sonuçlanması durumunda, dans yoluyla izleyiciye gönderilen iletinin etkisinin arttırılabilme olasılığı yükseltilebilir.

Bu noktada tüm bu iletişim türlerinin çıkış noktası olarak değerlendirilebilen bireyin iç dünyasıyla kurduğu iletişim ayrıca önem taşımaktadır. Bireyin kendini bedeniyle yansıtmada aşamasında başlattığı kişi içi iletişim sonucu oluşturduğu düşünsel modelle, ortaya çıkan görsel modelin örtüşme düzeyi; bir yandan bireyin beden yoluyla kendini yansıtmada başarısını sergilerken, bir yandan da kişi içi iletişimdeki başarısına ek olarak beden koordinasyonundaki başarısını da sergilemekte ve diğer iletişim türlerine de zemin hazırlamaktadır.

İç dünyanın dışa yansıma biçimlerinden biri olarak değerlendirilebilen dans, gerçekte bilinçli ya da bilinçsiz dış dünyayla bağlarını zayıflatmış bireyin yeniden ya da ilk olarak dışa dönme sürecini başlatabilecek özel bir görevi taşımakta ve bu süreç kapsamında bireyin kendinden gelen iletiler yoluyla kişi içi iletişimini etkili bir biçimde sürdürebilmesine olanak tanımaktadır. Kurulan dengeli kişi içi iletişim, bireyin kişilerarası iletişimde de etkin bir kimlik olarak varlık gösterebilmesine ve toplumsal yaşama daha kolay uyumlanabilmesine ortam hazırlamaktadır.

“Dans iletişimin sanatsal boyutta varoluşudur. Bir iletişim sanatıdır. Varoluş ve yaşayış nedeni doğurganlığıdır. Yüzyıllardır bu iletişim biçiminin varoluş temelinde yatan da bu özelliştir. Toplumsal gerçeklerin yansıması, sanatın temel taşlarından biridir. Dünya toplumlarının ortak tutkusu, sınıf, dil, din, ırk ayrımlarını ortadan kaldıran, sanatın iki önemli olgusu hareket ve müziğin bileşkesidir. Tutku gerekçesi insanlık tarihi boyunca insanoğlunu yalnız bırakmayan dansın ve müziğin dayanışmasıdır. Gücünü toplumları arkasına almış iki sanat dalından alan bu iletişim sanatı, yalnızca bireylerin değil, toplumların, ekinlerin ve üstelik kuşakların bile iletişimine tanıklık etmiştir.” [2].

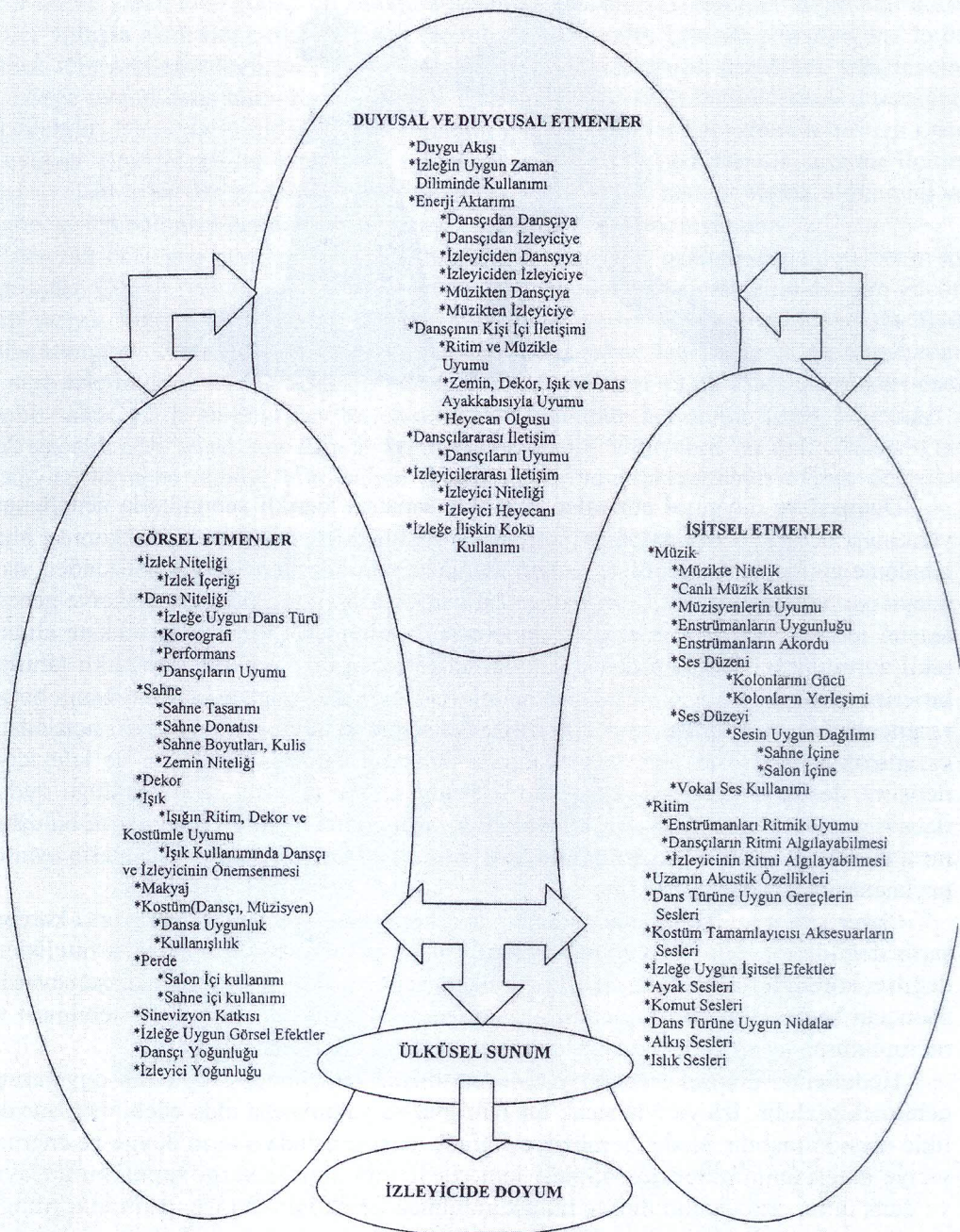
İletişebilme becerisinin gelişimine sağlayacağı destek sözkonusu olduğunda bütünleştirici özellikleriyle gündem bulan sanatın bu dalı, bireyin yaşamına taşıyacağı dinginlikle, onun yaşamla başa çıkabilme yetisini bulgulandırabilmesine ortam sağlayabilecektir.

Bedenine yabancı toplum bireylerinin sağlıklı toplumsal yaşam sürdürebilme olasılıklarını zayıflatan düşünce sistemlerinin varlığı, bedenin araç olarak kullanıldığı sanat dallarının yaşatılabilmesini ve gelişebilmesini de engelleyebilmektedir. Bu noktada insanoğlunun fiziksel varlığı olan bedeniyle tanışıklığının sağlanabilirliği, onun kendini dile getirdiği sözcüklerinin anlatım yükünü hafifleten bedeninin, seçilen sözcüklerle eşgüdümlü kullanımı bakımından önemli bir gereksinimdir. Bu aşamada bedenle kurulan bu iletişim, bedenin vazgeçilmez olduğu sanat dallarına karşı konulabilecek direnci hafifletici bir rol oynamakta ve üstelik bedeniyle barışık bireyin sanatla yalnızca izleyici olarak değil, uygulayıcı olarak da bir ilişki içine girme sürecini başlatabilmektedir.

Sanata duyarlı, sanatçıyla ilgili toplumlar insanlık tarihi süresince hep daha uygar sayılmış ve gelişimlerini daha hızlı tamamlayabilmişlerdir. Bir çeşit eğitim olarak nitelenebilen sanat yoluyla toplumun bilinç düzeyinin yükseltilebilmesi ve daha sağlıklı iletişimler kurabilme olasılıklarının arttırılabilmesi olasıdır.

Toplumsal iletişimin etkin ve etkili bir biçimde başlatılabilmesi ve sürdürülebilmesi aşamasında nasıl kullanılan kanallar ve araçlar önem kazanıyorsa, sanat sınırları içinde sahne performansları söz konusu olduğunda da duygu akışının gereğince sağlanabilmesi için kullanılan etmenler önem kazanmaktadır.

Bu etmenleri ve etmenlerin birbirleriyle olan iletişimlerini yalnız bir anlatımla dile getiren dans ve iletişim modelimiz aşağıda yer almaktadır

*Dans ve İletişim Modeli

Duyusal ve Duygusal Etmenler

Duyularla bütünleşik biçimde yaşamın algılanması sonucu oluşan duygular insanoğlunun geri bildirimidir gerçekte. Beklenen geri bildirimin hedeflenen düzeyde elde edilebilirliği, gönderilen iletinin ereğe uygunluğu ile ilişkilidir.

Şekil 1 [3]

Duyusal ve duygusal etmenler, özellikle sanatsal içerikli sunumlarda hedeflenen etkiyi yaratması beklenen sanatçıyla, etki altında bırakılmak istenen izleyici sözkonusu olduğunda gündeme gelmektedir. Seçilmiş izleğin uygun zaman diliminde sergilenmesinden, dansçıdan izleyiciye, izleyiciden dansçıya, dansçıdan dansçıya veya izleyiciden izleyiciye geçen duygu akışını içeren bu etmenler, ülküsel sunum sağlanabilmesi aşamasında dikkate alınması gerekli ayrıntılardır. Örneğin dansçıdan dansçıya geçen duygu akımı, karşılıklı tarafların birbirlerine duydukları güveni de kapsamalıdır. Gösterimde yaşanabilecek herhangi bir aksilikte sergilenebilecek dayanışmanın bilinirliği, dansçının kendini iyi hissetmesi açısından anlam kazanmaktadır. Bu noktada dansçılararası iletişimi, dansçının müzikle ve izleyiciyle olan iletişimi desteklemektedir. Dansçı adımlarının müzik cümlesi ile uygunluğu kadar, dans iletisinin izleyici niteliğine uygunluğu da gözardı edilmemelidir. Duyguların buluşturulabilmesi bu koşulla olasıdır. Ancak buluşturulmuş duygular, yaşanan heyecanların aynı düzlemi paylaşmasını sağlayabilecektir.

“Eğer izlediğiniz bir baleyi anlamak için konusunu okumanız gerekiyorsa koreograf başarılı değildir” der ünlü koreograf Mihail Fokine [4]. Oysa izleyici uygun niteliklere sahip değilse, koreograf istediği kadar başarılı olsun sonuç hedeflenen düzeye ulaşamayacaktır. Bu sonuçtan kaçınmak için izleyicinin güzelduyusal algı yeteneğinin geliştirilebilmesi ve sanatın toplumsal yaşamla bütünleştirilebilmesi ön plana çıkmaktadır.

Hedeflenen ülküsel sunumu yakalayabilmenin temelinde, izleyicinin duyularına seslenebilmek gizlidir. İzleyiciyle sıcak bir buluşma ve yakınlaşma elde edebilmek ancak böylelikle olası kılınabilir. Bedenin müzik eşliğinde akışı sırasında oluşan duygu ve enerjinin izleyiciye aktarımının gerçekleşebilmesi için izleyicinin algı ve sezgi kapılarını aralayabilmek ve dans dilini, izleyicinin diliyle buluşturabilmek gereklidir. Bu ise, dansçının ritim, müzik, zemin, dekor, ışık ve dans ayakkabısıyla uyumundan, diğer dansçılarla performans sırasındaki uyumuna kadar uzanan bir iletişimler zinciridir.

Sahne sanatları sözkonusu olduğunda öncelikli erek sunumun izlenir kılınması ve duyuları harekete geçiren enerjinin düşürülmemesidir. Bu doğrultuda izlekteki anlam bütünlüğünü vurgulamak için izleğe uygun koku kullanımı bile duyusal etmenler kapsamında seçenek olarak yeralabilmektedir. Ancak bu özenle izleyicide doyum sağlanabilecek ve daha büyük kitlelere seslenebilme olasılığı yakalanabilecektir.

Görsel Etmenler

Bir sahne yaratısı ve görsel bir sanat dalı olan dans, sahnede yaratılan duygunun görsel etmenler yoluyla aktarıldığı etkili iletişim biçimlerinden biridir. Etkinin yoğunluğunu kullanabilmek için seçilen izleğin niteliğinin vurgulanması ve içeriğinin gereğince sergilenebilmesi, izleğe uygun dans türünün nitelikli bir dans koreografisiyle bütünleşmesi durumunda elde edilebilir. Dansçıların birbirlerine uyumunu, görsel etmenler kapsamında birincil öncelik varsayan eleştirel gözler kimileyin, ayrıntıya yoğunlaşıp daha öncelik taşıyan iletileri yakalayamayabilirler. Bu nedenle görselliği yalnızca dansçının bedeni olarak algılamak yerine, gönderilen bütünsel iletinin dikkate alınması gereksinimi doğmaktadır.

Görsellik ön plana çıktığında sunumun gerçekleştirileceği uzamın donanımı önem kazanmaktadır. Çünkü “sahne, oyuncunun evrenini ortaya çıkaran, yönetmenin tasarım gücüne orantılı olarak sınırsız anlatım gücü sağlayabilen oyun yeridir” [5] ve sahip olduğu fiziki koşullar sunumun niteliğiyle doğrudan ilişkilidir. Döner sahne kullanımı ya da sahne zemininin sürprizlerle dolu oluşu (zeminin basamaklara dönüşmesi ya da aşağıdan yukarı çıkan başka bir sahne ya da su dolu dev bir cam havuz) sunumun her anının canlı, heyecanlı ve enerjik geçebilmesi adına son derece önem taşımaktadır. Dünyanın en ünlü dansçılarının sunacağı performans niteliği bile, sahne donanımı ve boyutlarına bağlı olarak değişiklik gösterebilir.

Şekil 2 [6]

Duyusal, görsel ya da işitsel olarak yansımayan, dansçıların sahne performanslarını doğrudan etkileyebilecek bir olgudur kulis odaları. Gerekli niteliklere sahip kulis odalarının sahne trafiğini rahatlatıcı biçimde konumlandırılması, sunum sırasındaki kostüm değişikliklerinde dansçının stres ve heyecanını hafifletebilecek bir işlevi üstlenmektedir. Görsel boyutta tüm kullanımların sunum niteliğini artırıcı bir yaklaşımla değerlendirilmesi gereksinimi

vardır. Bu çerçeveden bakıldığında sahne giriş çıkışlarında kullanılan kulislerin konumlandırılması ve sayısı sunum niteliğiyle doğrudan ilişkilidir. Örneğin sahne sırasını bekleyen dansçının izleyici tarafından görülmesi, sahneye henüz çıkmamış dansçının kostümünün vurgusunu azaltabileceği gibi, gösterimin gizemini de zayıflatabilecektir. Bu durumsa kulislerin izleyici oturma düzenine paralel değil, karşılıklı kulislerin sanal uzantılarının sahnenin arka ortasında kesişebilecek biçimde konumlandırılmasıyla çözümlenebilecektir. Yoğun dansçı kullanımının yarattığı etki, sunumlarda kullanılan dansçı oranının artışı getirmiştir beraberinde. Bu da sahne giriş çıkışlarında kullanılan kulis sayısının yeterli sayıya çıkarılarak, sahne trafiğinin rahatlatılma çabasına kadar gitmiştir.

Duyusal ve duygusal etmenler arasında ele alınan zemin, dekor ve ışıkla uyum görsel etmenler sözkonusu olduğunda da önem taşımaktadır. Zemin niteliği hem görsel açıdan önem taşıırken hem de dansçının performansını dolaysız etkileyen önemli bir unsurdur. Dekor ise “seyirci ile oyun arasında ilk etkileşimi, ilk alışverişi sağlayan bir ögedir” [7]. Dekor tasarımı geçmişte yalnızca yine bir sahne sanatı olan tiyatronun vazgeçemediği bir olgu olarak değerlendirilirken, günümüz dans gösterilerinde öncelikler arasındaki yerini almıştır. Sahne tasarımına gelince, “dekoru ve çevre düzenini de kapsayacak biçimde, gösterim mekanının biçimsel düzeni, sahne mekanının tüm görüntüsel yapılandırılması anlamına gelmektedir. Sahne tasarımı, sahnelemeye bütünleşik olarak oyuncu ile sahne arasındaki bağı kurduğu gibi, metne bağlı sahnesel imgeyi de yaratır.” [8]. Genel olarak izleği destekleyici yönüyle ön plana çıkan sahne tasarımı; dekorun, ışığın ve kostümün eşgüdümlü kullanımıyla vurguyu arttıracak ve anlamı zenginleştirebilecek güçtedir.

Görselliğe sağladığı önemli destekle kostüm, taşıdığı anlamsal değerle sadece görülüp seyredilmeye değil, aynı anda okunup anlamaya dayanmalı, fikir, bilgi ve duyguları iletebilme yönüyle de düşünsel işlemini yerine getirebilmelidir [7]. Eskiçağ ekinin öncelikli öğelerinden biri olan kostüm [9] seçiminde dans türüne ve karakterine uygunluk ve kullanılabilirlik öncelikleri önemsenmeli ve abartıdan kaçınılmalıdır. Aksi durumda abartılı kostüm seçimiyle diğer görsel etmenler ve ana izlek perdelenebilecektir. Işık tasarımıdaysa ışığın kullanım açıları, renkle dengesi, yönü, şiddeti, hareketliliği, parlaklığı, dağılımı, vurgusu, dekor, kostüm ve ritimle uyumlandırılması, vb. ayrıntıların bütününde sahnelenen dansın içeriğine uyumlu ve anlatımla doğrudan ilgili, sahne tasarımını zenginleştirici bir erek gizlidir. “Sahne ışık tasarımı sahnelenen bir oyunun zaman ve mekan kavramı, duygusu, imajı, teması, vurgusu, estetik ve atmosferi, derinlik, üçboyutluluk ve perspektifi, oyunun sosyal durumu düşünülerek sahne ışık tasarım tekniğinin, başarılı bir şekilde sahnede uygulanmasıdır.” [10].

Makyaj kullanımına gelince, bilinçli bir yaklaşımla konuya uygunluk sınırlarında değerlendirilmeli ve kahramanların rollerini ön plana çıkarıcı biçimde uygulanmalıdır. Sanatçı mimiklerinin vurgulanması ve anlatımın güçlendirilmesi ereğiyle gereksinim duyulan bu olgu, ışık etmeni de göz önünde tutularak değerlendirilmelidir. Grup dansı sözkonusu olduğu durumlarda dansçıların farklı özelliklerinin perdelenmesi, ortak özelliklerininse ortaya çıkarılması görsel uyum adına gereksinim duyulan kullanımlardandır.

Dansçıların yoğunluğu izleyiciyi etkilerken, izleyici yoğunluğu da dansçıları etkilemektedir. Dansçı performansını neredeyse doğrudan etkileyen izleyici yoğunluğu salon içi perde kullanımıyla kolaylıkla sağlanabilirken gerçekte izleyicilerin birbirleriyle kuracakları iletişim de güçlendirilmiş olur. Sahnede ara finaller gereksinimiyle perde kullanımıysa izleyici dikkatini toparlayıcı özelliğinin yanında, koreografa dansta kullanabileceği resimler için olanak tanırken, dekor sanatçısına da büyük değişiklikler için önemli zaman aralıkları sunabilmektedir.

Sunumu güçlendirebilmek adına izleğe uyumlandırılmış sinevizyon ve görsel efektler ve

hatta solist dansçıların salon içi sürgülü salıncak kullanımıyla izleyiciyle yakınlaşması gibi izleyicinin etkilenme düzeyini yükseltebilecek olguların önemsenmesi, görsel etkinin vurgulanması aşamasında oldukça önem taşımaktadır.

İşitsel Etmenler

İşitsel etmenler kapsamında ele alınabilecek öncelikli olgulardan olan ritim, insanın doğumundan önce vardır. Anne karnında atan kalp atışıyla başlayan yaşam belirtileri, yaşam sürdükçe devam etmiştir.

Şekil 3 [11]

Gerçekte yaşamın en derinliklerinde yer almasına karşın, hep müzik ve dans söz konusu olduğunda dikkat çekmiştir. Dans denildiğinde ilk akla gelen, dansın vazgeçilmezi olan ve dansçıların dans içinde gerek birbirleriyle, gerekse müzikle olan iletişimlerini sağlayan önemli bir olgu olarak varolan ritim, “özgün anlamıyla ayakların ritmidir... İnsan her zaman diğer insanların ayak seslerini dinlemiştir; onların ayak seslerine kendisinininkilerden kesinlikle daha çok dikkat etmiştir.” [12]. Bu gereksinim, insanoğlunun doğanın önemli bir parçası olan kendi türünden diğerlerini de en az doğa kadar önemseydiğinin ve onlarla iletişim kurma eğilimlerinin bir göstergesi olarak yorumlanabilir. Toplumsal bir varlık olan insanoğlunun bu eğilimi son derece olağanken, kendi iç benliğiyle kurabileceği iletişimi tamamen gözdardı edişi pek de olağan sayılmayabilir. İşte dans, insanoğluna kendi ayak sesini dinlemek bir yana, kendi iç sesini dinleme olanağı sunarak, iç benliğe yapılabilecek bir yolculuğu başlatmış olur.

İşitsel etmenlerin etkin kullanımı sözkonusu edildiğinde, bir çeşit iletişim biçimi olan dansın sunumunun gerçekleştirileceği uzamın akustik özellikleri önem kazanmaktadır. Ses dağılımının, yeterli güce sahip kolonların uygun yerleşimleriyle, gerek salon içinde, gerek sahne içindeki niteliği, hem dansçı performansını hem de izleyicinin sunuma yoğunluğunu doğrudan etkileyen bir işlevle varolmuştur. Dansta kullanılan enstrümanların dansın türüne uygunluğu ve sunulan canlı performans, müzisyenlerin uyumu, ritme uygunluk, enstrümanların akortları gibi ayrıntıların bütünü müziğin niteliğini belirlemektedir.

Gösterim sırasında vokal ses kullanımı ve dansın, dans türüne uygun gereçlerle (örneğin

kılıçlarla) renklendirilmesi ve ritmi destekler biçimde kullanımı, izleyicinin dikkatini toparlayıcı bir etki yaratabilecektir. Bu etki gösterimde kullanılan kostümleri tamamlayıcı aksesuarların sesleri, komut sesleri, ayak sesleri ve hatta ısıklık sesleriyle bütünleşerek izleyici ve sanatçının bütünleşmesi ve oluşan coşkunun bütün lezzetiyle yaşanmasını sağlayabilecektir.

Sonuç

Düşünsel yaratıcılığın bedensel anlatıma yansıma biçimi olan dans, bu anlatımın gücü oranında dansçı-izleyici iletişimini arttırabilecektir. Dans, içeriğinde barındırdığı duygu yoğunluğunu izleyiciye aktarırken, kurulan iletişim niteliğini belirleyici etmenlerin her birinin, her türlü işlevini gereğince yerine getirmesi koşulu önem kazanır. Böylelikle, iletişimin sınırları zorlanmış ve her türlü olanak, sunum çıkarına kullanılmış olur. Ancak bu çaba, hedeflenen ülküsel sunumun gerçekleştirilebilmesi sonucu izleyicinin doyuma ulaşmasına olanak tanıyabilecektir.

Kaynaklar

- [1] Güz, N., Küçükdoğan, R., Küçükdoğan, B., Zeybek, I., Sarı, N., (2002), “*Etkili İletişim Terimleri*”, İstanbul İnkılap Yayınları.
- [2] Akgül, K.P., “*Kişilerarası İletişimde Dans ve Beden Dili İşlevini Etkileyen Etmenler ve Bir Alan Araştırması*”, Yayınlanmamış Doktora Tezi.
- [3] <http://www.artsalive.ca/en/dan/mediatheque/photos/photos.asp?offset=180>
- [4] Koçkar, M.T., (1998), “*Çağlar Boyunca İletişim Sanatı Olarak Dans ve Halk Dansları*”, Ankara, Bağırğan Yayınevi
- [5] Nutku, Ö.,(2002), “*Sahne Bilgisi*”, İstanbul, Kabalcı Yayınevi
- [6] <http://www.artsalive.ca/en/dan/mediatheque/photos/photos.asp>
- [7] Şengezer, O., (1999), “*Bence Dekor ve Kostüm*”, İstanbul, ISBN 975 - 94181 - 0 - X
- [8] Çalışlar, A., (1995), “*Tiyatro Ansiklopedisi*”, Ankara, Türk Tarih Kurumu Basımevi
- [9] Racinet, A., (2006), “*The Complete Costume History*”, Köln, Taschen
- [10] Çartık, Y., “*Sahne Işıklandırması Temel Bilgileri*”, İstanbul, Kültür Bakanlığı Devlet Tiyatroları, Tem Yapım Yayıncılık
- [11] <http://www.sumhoter.org.tr/tanitim/foto.asp?id=4>
- [12] Canetti, E., (1998), “*Kitle ve İktidar*”, Çev: :Gülşat Aygen, İstanbul, Ayrıntı Yayınları